

Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

~~VIH~~ 151915

JOSIP MANTUANI
Zgodovinski razvoj
slovenske cerkvene
pesmi

**Zgodovinski razvoj
slovenske cerkvene
:-: pesmi. :-:**

Spisal
ravnatelj dr. Jos. Mantuani.

1913.

Založilo Cecilijino društvo v Ljubljani.

Tiskala Zadružna tiskarna v Ljubljani.

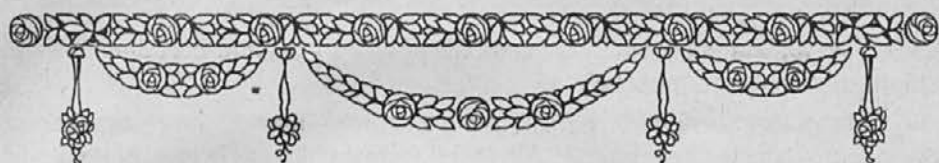
√m ~~X~~ 151915

~~X~~ 151915

D - Sif.

030026679

Zgodovinski razvoj slovenske cerkvene pesmi.

(Spisal ravnatelj dr. Jos. Mantuani.)

Opiliki zadnjega cerkvenoglasbenega poučnega tečaja smo pregledali ob kratkem zgodovino gregorianskega korala, tistega cerkvenega petja, ki je postalo oficielno v rimski cerkvi in kot tako ostalo od konca 6. veka do danes.

Poleg tega petja, svojčas razumljivega i po jeziku i po glasbenem sestavu vsem krščanskim narodom širne zapadno-rimske države, se je udomačila pozneje tudi cerkvena pesem v drugih jezikih. Ko so bili sprejeli krščanstvo še drugi, neromanski narodi, je latinščina začela propadati in je izmirala med širnimi plastmi tem hitreje, čim bolj so si mladi narodi osvajali zemljo prejšnje rimske države in čim bolj so se zavedali svoje narodnosti. V vshodnih deželah so postali ondotni jeziki takoj liturgični: kakor grški, sirski, armenski, koptiški.

V prvi vrsti je bilo treba poučiti ljudi v verskih resnicah seveda v njihovem jeziku, katerega so docela razumeli. Da so pa obdržali te nauke tudi v spominu, jih je bilo treba često ponavljati. Na podlagi tedanjih kulturnih navad in pedagoških načel se je pa to vršilo često s pomočjo pesmi, to se pravi, z besedili v merjeni besedi. Tako so se učili pradavni narodi svoje zgodovine. Spomina vredne čine so spevali v pesmih in te so se ohranjevale s tem, da se jih je naučil sin od očeta, hči od matere in tako dalje, od rodú do rodú. Zapisavali jih niso. Ko so narodi izginili, umolknilo so tudi te pripovedujoče in podučujoče pesmi.

Podobno, kakor se je vršil pouk v zgodovini, tako se je vršil tudi za druge stroke. Za delo doma in na polju so imeli svoje pesmi, neke vrste poetiških pravil, ki so jih peli med delom, osobito tedaj, kedar je bilo treba enotno postopati. Tako n. pr. pri veslanju, pri zajemanju vode, pri mlatenju, pri dviganju težkih predmetov. Z eno besedo: pesem je imela velik praktičen pomen na polju pouka. Zato so se pozneje, ko so bili večjidel vsi narodi pokristjanjeni, prav radi posluževali pesmi, da so analfate in otroke poučevali v verskih dogmah in zapovedih.

Poleg tega je pa pesem imela tudi že zdavna velikansk pomen kot prerokba in pa kot molitev. Kaj je bilo torej bolj naravno, nego to, da je krščanstvo vsprejelo to navado za svoje bogočastje in je slavilo, prosilo in zahvaljevalo Boga s pesmijo?

Vse to, kar smo sedaj omenili, je podlaga vsakemu narodnemu petju sploh, slovenskemu posebej.

Slovensko cerkveno petje! Ali ga sploh imamo, in je to, kar se eventuelno izkaže, res naše? Ali je bilo slovensko cerkveno petje kedaj narodno, ali je bilo kedaj ljudsko — kar je pravcati izraz narodnosti? In če je bilo, kam pa je prešlo in vsled katerih vzrokov? O tem bomo sedaj na kratko premislili in potem izkušali rezultatu dati tudi praktično podstavo in izvajati naravne posledice.

O slovenskem cerkvenem petju govoriti imamo priliko in pravico od tistega časa dalje, ko so bili Slovenci sprejeli krščanstvo, ali bolje še: ko se je med njimi organiziralo krščansko bogoslužje.¹⁾ In tu pridemo takoj v zadrego. Naziranja raznih zgodovinarjev se zelo razlikujejo v tem vprašanju. Niti to ni točno dognano, kedaj da so se Slovenci pojavili v Evropi, še manj pa, kedaj da so se pokristijanili. Najbrže so bili v srednji Evropi že l. 448. v družbi s Huni in Obri. Priskos, grški kronist, piše namreč, da so Atila sprejemali njegovi podložniki pojoči skitske pesmi (*ἕσθματα Σκυθικὰ*). Ime Skitov pa so Grki tedaj nadevali slovanskim plemenom. Gotovo je, da so bili Slovenci okoli leta 550. nasešeni med Donavo in spodnjo Savo, a da so začeli v družbi z Obri prodirati v naše kraje leta 569. — Z Grki so bili že v tem času v kupčijskih zvezah, a l. 581. so začeli svoje vojne pohode v Grčijo. Verjetno je, da so posamezniki že tedaj sprejeli krščanstvo od Grkov. — Leta 623. so se otesli obrovskega gospodstva združeni pod kraljem Samom — sevé le začasno, do l. 658. V zopetni odvisnosti od Obrov so leta 745. prosili samostojni Slovenci za pomoč na Bavarskem. Bavarci so jim pomagali, a Slovenci so postali od njih zavisni. Drugi Slovenci so se razvijali samostojno, a so imeli podobne boje s svojimi sosedi, kakor Slovenci.

Po končanem boju zoper Obre je moral slovenski vojvoda Borut poslati svojega sina Gorazda in svojega nečaka Hotimira na Bavarsko kot talnika ali poroka za obljubljeni zvestobo. Tam so jih poučevali — baje na željo Borutovo — v krščanstvu. Že leta 750. je Borut umrl in Gorazd je prišel v domovino kot prvi krščanski knez. Leta 753. mu je sledil Hotimir, ki je pripeljal s seboj duhovnika Majorana ter obljubil pokorščino solnograški cerkvi. Pozneje je dobil od ondi še posebej za svojo deželo posvečenega škofa Modesta († c. 765) in več duhovnikov. Hotimir je umrl l. 769. Tu se je dvignil — že tretjič — domač razpor; poganska stranka je zmagala in je prepodila krščanske duhovnike. Tu so spet posegli Bavarci vmes. Vojvoda Tassilo je zoper še pogansko slovensko večino ustanovil misijonišče v Innichenu na Tirolskem; slovenske poganske stranke upor pa je l. 772. krvavo zatrl. Slovenski vojvoda Volkun je bil veren kristijan in je dobival iz Solnograda duhovnikov. Pokristijanjevanje Slovencev se je torej vršilo na eni strani iz Solnograda.

¹⁾ Prim. Gruden, Zgodovina slovenskega naroda, I., str. 34 nsl. — Mantuani, Geschichte der Musik in Wien, I., str. 19 nsl.

Na jugu slovenskega ozemlja, posebno na Kranjskem, pa je imela oglejska stolica že davno svoj vpliv. Isti čas, ko je začela solnograška cerkev svoje misijonsko delo, zastavila je tudi oglejska stolica svoje pokristijanjevanje smotreno in odločno pod patriarhom Pavlinom II. (787 do 802), ki ima častni priimek „apostola Slovenov“. A baš zaradi tega se je vnel spor med Oglejem in Solnogradom, ker ste obe škofiji smatrali naše slovensko ozemlje kot njej pripadajoče vplivno okrožje — največ seveda radi dohodkov. Ta pravda je trajala do l. 811. Tedaj je Karol Veliki določil za mejo med obema škofijama reko Dravo: južno od Drave je spadalo ozemlje pod Oglej, severno pa pod Solnograd. Vpliv iz Solnograda je pa bil močnejši, nego iz Ogleja, to pa iz raznih vzrokov. Raz narodno stališče je omeniti, da Oglej ni koloniziral, t. j. da ni naseljeval svojih ljudi na slovensko ozemlje — izvzemši en slučaj (Laški rovt).

To je bila prva doba krščanstva med Slovenci (753—800). Bogoslužne oblike so morale biti silno preproste, kajti nova liturgika se je imela boriti na zunaj še s poganskimi šegami in običaji, verstvo na znotraj pa z dogmatičnimi pojmi. In vendar imamo ravno iz te dobe poročila o petju in to iz Solnograda. Določbe solnograške sinode iz l. 799. zahtevajo, da naj verniki k procesijam prihajajo brez svetnega nakitja, brez dragocenih oblačil, brez „zapeljivega petja“, in da naj pri litanijah kličejo „Kyrie eleison“. Zapeljivo petje so paganske popevke. Na Ahenski sinodi zbrani škofje določajo že l. 789. (v 79. kanonu), da naj se povsodi uvede rimsko, t. j. gregoriansko petje, katerega naj se duhovništvo nauči. Državna sinoda v Ahenu l. 802. pa zaukazuje, da se mora oficij peti „secundum morem Romanae ecclesiae“ (= po običaju rimske cerkve) in da se naj ustanavljajo pevske šole. Leta 817. je zborovala v Ahenu nova sinoda, katera je poojstrila in ponovila prejšnje sklepe in več določil za cerkvene pevce dodala. Pevci naj ob svoji umetnosti nikari ne pozabijo ponižnosti; nesposobneži naj raji molčijo. Član 131. določa, kdo da sme peti, kdo brati pri oficiju, a član 136. govori o pevcih samih. Ta določila (Formulae canonicae institutionis) je poslal Ludovik Pobožni solnograškemu nadškofu Arnonu z naročilom, da se po njih ravna in da jih tudi svojim sufraganom priobči. Tu imamo dokaz, da so ta določila veljala tudi na slovenski zemlji severno od Drave.

Za oglejsko področje nimamo tako jasnih poročil. A nedvomno so patriarhi ravno tako postopali — in to je tem verjetneje, ker niso poznali drugega, nego rimski običaj.

Vobče moramo torej sklepati, da ta doba pokristijanjevanja in uvažanja rimske liturgije ni bila nikakor ugodna za razvoj narodne cerkvene pesmi. Udeležba ljudskih mas pri bogoslužju je bila glede na petje skoraj izključena. In viri dobro izražajo to stanje, poročujoči, da se je preprosto ljudstvo izpodbujalo, da naj kliče (clamet) „Kyrie eleison“ — a kmalu tudi, da naj poje (cantet).

Poganski Slovani — pa tudi drugi narodi — so prepevali ob vseh priložnostih. Osobito pri ženitvanjih in pogrebih. Sinode se borijo

zoper te navade in velevajo, da naj se mesto žalostink pojo psalmi ali pa „Kyrie eleison“. Benedictus Levita pravi: „Verniki naj se opominjajo, da nad svojimi mrtveci ne izvajajo običajev, ki so ostanki poganstva. Naj ne kriče in ne tulijo. Oni, ki psalmov ne znajo, naj glasno pojo Kyrie eleison, Christe eleison, in to tako, da moški predpevajo, ženske pa z visokim glasom odpevajo za dušo ranjkega. Na njegovem grobu pa naj ne napravljajo poedin in popivanja“. Nedvomno je cerkev polagoma dosegla svoj namen; a boriti se ji je bilo stoletja, preden je udomačene navade in pesmi v narodnem jeziku zatrla ali pa pokristijanila. Da pa je načelno priporočala popevanje, v to je svetovala in silila stara navada, katere ni bilo mogoče zatreti.

Tu imamo torej že v prvi dobi koreninico cerkvenega petja pri Slovencih, ki se pa najbrže ni še bilo povspelo do narodnega jezika.

To se je pa zgodilo nedvomno v drugi dobi (ok. 800—955). Ta doba je čas velikih političnih preustrojb, čas neprestanih krvavih bojov in madjarskih navalov, na drugi strani pa probujenje narodne zavesti in uvedbe službe božje v slovanskem jeziku.

Leta 863. sta začela sv. brata Ciril in Metod svoje delo na Moravskem, leta 869. je umrl sv. Ciril; sv. Metod pa je šel kot nadškof na Moravsko, a se je moral umakniti v deželo Kocelovo, ki je tudi pripadala njegovi nadškofiji. — Delovanje sv. Metoda, osobito pa ustanovitev nove nadškofije pod njegovo palico je izzvalo med prizadetimi nemškimi škofi hud odpor. Posebno solnograški nadškof Adalwin se je z vso silo v bran postavil. Smatral je Moravo, Karantanijo in Panonijo za svoje področje. Preganjal je s svojima sufraganoma, škofom Hermanrikom pásavskim in škofom Anonom friginškim sv. Metoda in ga celo vrgel v ječo (l. 871.); na strogi ukaz papežev pa ga je moral leta 873. osvoboditi. Navzlic tem težavam je delal sv. Metod v vsakem obziru: v verskem, književnem in kulturnem plodovito in je v narodnem oziru raztezal svoj veliki vpliv tudi preko mej svoje obsežne nadškofije. Tako n. pr. na Češko, kjer je krstil vojvoda Bořivoja in njegovo ženo Ljudmilo. To delo je bilo Nemcem trn v peti.

Ko je leta 885. sv. Metod na Velehradu zatisnil oči, so se vrgli z vso silo na njegovo delo, da je ugonobé. S pomočjo nemštvu udanega vojvode Svatopluka se jim je to tudi posrečilo. Izsilili so od papeža Štefana VI. odpravo slovanskega bogoslužja. Svatopluk je leta 886. z vojaško silo dal izgnati iz svoje dežele okoli 200 Metodovih učencev, ki so se razšli po južnih slovanskih pokrajinah. Tako je prišlo Metodovo versko-narodno delo v prid Dalmaciji, Hrvaciji, Istri, nekaj tudi Kranjski in Ogrski. Tu se je praznovalo bogoslužje v slovenskem jeziku — a po rimskem obredu.

Slovani so si želeli duhovnov zmōžnih ljudskega jezika. Zato je poslal Rastislav v Carigrad l. 863. prosit slovanskih duhovnikov; v njegovi deželi je bilo pač dovolj duhovnov iz Nemčije, Italije in Grčije — a niso bili vešči narodnega jezika. Nedvomno so se ptuji duhovniki skušali v toliko priučiti slovanščine, da so mogli za silo občevati ali se sporazumeti. Dokaz za to so nam frižinski spomeniki in pa poročila iz drugih

slovanskih dežel. Pri polabskih Slovanih je deloval n. pr. nemški škof Boso († 971.), ki je slovansko pisal (sclavonica scripserat verba). A to ni nič izdalo, kot je posneti iz poročil. Boso je navzlic temu učil svoje vernike klicati grški „Kyrie eleison“. Thietmar, škof merzeburški, nam poroča o tem in se huduje nad Slovani, češ, da so klic: Kyrie eleison hudomušno premenili v „ukrivolsa“ to se pravi: „v grmu je jelša“. Mi pa vemo, da tu ni bilo nikakršne hudomušnosti, ampak da si je Slovan te besede fonetično prikrojil po svojem jeziku. Še dandanes imenujejo obsprevske Lužičanje svete pesmi „podkhyrlušja“, a v Pragi pojo Čehi še dandanes staro pesem sv. Vavclavu na čast in ji pridevajo ob koncu besedo „krles“ (t. j. Kyrie eleison).

S tem pa nam je jasno dokazano, da so Slovani stremili za tem, da dobé molitve in pesmi v svojem jeziku. Ni nam znano, jeli sv. Metod kaj ukrenil v tem oziru. Verjetno je, da je učil svoje vernike pri slovenski liturgiji klicati in peti slovenski Kyrie eleison, to je „Gospodyne, pomiluj ny!“ Meni se vidi, da je tu iskati zveze z odnošaji na Češkem in s pesmijo svetega Vojtěcha. Sveti Vojtěh je prišel leta 992. iz Rima ter prinesel od papeža Benedikta VII. dovoljenje, da se sme v praški stolnici peti Kyrie eleison v slovanskem jeziku. Ta klic je bil na Češkem znan najbrže že izza časa sv. Metoda. S tem stremljenjem po narodu umljivem bogoslužju je nedvomno v zvezi tudi ustanovitev slovanskega samostana na Sazavi po sv. Prokopu. A nemški premonstratje so slovanske menihe že l. 1092. pregnali, slovanske cerkvene knjige pa sežgali. Če bi bil ta sazavski samostan še-le začetek slovanskega bogoslužja, bi ne bil imel toliko knjig, da bi jih bili morali požgati.

V 10. veku je prišel še madjarski naval, ki je izzval hude in dolgotrajne boje. Mesta so propadala, vasi in selišča so ginila v požarih, cerkve so razdirali, ljudstvo se je razkropilo. In ko je leta 955. cesar Oton I. Madjare na leškem polju pri Augsburgu popolnoma potolkel in njihovo moč trajno strl, takrat so stale prizadete pokrajine tudi na razvalinah prve krščanske kulture. Treba je bilo več desetletij, preden so prišle toliko k moči, da so mogle začenjati znova kulturno delo. Tudi narodne pridobitve v bogoslužju so bile uničene.

S tem se začinja **tretja doba (955—1550)**. Znak te dobe je dvojen. Organizacija krščanske cerkve se vrši dosledno in to organizacijo podpira kolonizacija iz Nemčije z ustanovljanjem samostanov in župnij.

Kršćanstvo je postalo nepremagljiva kulturna sila. Madjari so se po porazu na leškem polju kmalu pokristijanili, celo Obri so se uklonili Kristusovemu nauku. — Ta nova organizacija se je izvršila v konfesionelnem smislu pod vodstvom rimske cerkve, v političnem pa pod uplivom nemškega cesarstva. Dasi se je rimski obred z latinskim jezikom povsodi udomačil, izvzemši le malo pokrajin, vendar ni bilo dalje mogoče, braniti narodnemu jeziku dostopa v cerkev k službi božji. Kar so nemški škofje prej Slovanom branili, to so sedaj sami pospeševali pri svojem narodu. Weissenburški menih Otfrid piše že koncem 9. veka: „thaz wuir Kriste

sungun in unsara zungun⁶. In res imamo iz istega časa ohranjeno nemško pesem sv. Petru na čast, pesem, ki je nastala v solnograški škofiji. Za to pesmijo se vrstijo brž tudi druge. To je bilo znamenje i za slovenske pokrajine. Slovenci niso mogli peti nemških pesmi; duhovniki pa so bili večjidel v ptujini vzgojeni in večinoma niso bili zmožni samostojno pesnikovati v slovenskem jeziku. Zato so poskušali prevajati iz latinščine in iz nemščine. To se je na bolje obrnilo pozneje, ko so tudi domačini začeli pastirovati med narodom. A narodu to ni zadostovalo; začel je sam pesmi kovati.

V prvi vrsti so vplivale na cerkveno organizacijo v naših krajih razdelitve naše zemlje nemškim škofom v⁷last. Solnograd je dobil l. 861. Breže na Koroškem; Frižinska škofija: l. 816. Inichen v pustriški dolini, l. 891. posestva na Lurnskem polju, l. 973. Loko, l. 1274. je pridobila še vas Okroglo. — Briksenški škof je dobil l. 1004. Bled, Bamberški l. 1007. lavantinsko in kanalsko dolino; Oglej: l. 820. svet okoli Celja, l. 1001. svet med Sočo, Vipavo in med Alpami, l. 1040. zemljo okoli Cirknice.

V drugi vrsti so imeli samostani, ki so jih z zemljo obdarovani škofje in drugi plemenitaši ustanavljali, velik pomen. Ustanovljeni so bili: Osoje na Koroškem (ob Osojskem jezeru) ok. 1000.; l. 1028. je bil ta benediktinski samostan podrejen oglejskemu patriarhu. — L. 1085. benediktinski samostan Št. Pavel na Koroškem; ok. l. 1100. so poskusili ustanoviti benediktinski samostan v Bohinju, a do izvedbe tega načrta ni prišlo. L. 1106. je ustanovil Kocel kapitelj v Dožbrlivasi; l. 1106. je bil tudi benediktinski samostan Arnoldstein zasnovan, l. 1112. pa samostan sv. Ivana pri Devinu obnovljen (611. razdjan). Leta 1115. je bil sezidan od Kocela ustanovljen samostan v Možnici, l. 1136. smo dobili na Kranjskem cistercijanski samostan v Stičini, l. 1140. bened. samostan Gornji Grad blizu kranjske meje, l. 1142. so prišli Cistercijani v Vetrinj na Koroškem, l. 1159. Kartuzjani v Žiče, l. 1172. pa v Jurjevo pri Laškem trgu. L. 1234. je dobila Dolenjska drugi cistercijanski samostan v Kostanjevici, l. 1260. so se naselili kartuzijanci v Bistri, a l. 1407. v Pleterjah. To je bila pri nas zadnja samostanska ustanova pred reformacijo. — Poleg samostanov so bile župnije pomembne za razvitek cerkvenega življenja in bogoslužja. V tem pogledu imamo kot najstarejše župnije sv. Petra v Ljubljani, Stara Loka (10. veka), Št. Vid pri Stičini (11. veka), potem Mengeš, Cerklje, Vodice, Kranj, Šmartno pri Kranju, Radovljica, Trebnje, Mirna Peč, Bela Cerkev, Leskovec, Stari Trg, Cirknica, Slavina, Trnovo, Črnomelj v 12. in 13. veku. — Nekaj posebnega so bila pri Slovencih „božja pota“, od katerih so bila nekatera zelo stara, n. pr. Lesce; hodili so pa tudi dalje, v Oglej (poročilo Franc. Toppo-ja z l. 1334.), v Achen, Inichen in Kolin ob Renu.

Te kratko označene razmere same ob sebi zadostujejo za pravilno sklepanje, da je ljudstvo v takih odnošajih tudi v cerkvi popevalo, a to v svojem lastnem jeziku.

Imamo pa tudi še ostanke starih pesmi. Malo jih je. Pogubile so se med ljudstvom vsled političnega pritiska, mnogo jih je pa tudi ugonobila doba našega protestantizma. Kajti reformatorji so pač nekaj starih katoliških pesmi obdržali, a so jih po svoje preustrojili. Vse drugo so zavrgli. Njihov vpliv je bil tem večji, ker so se prvi posluževali tiska za razširjevanje verskih knjig. Posledica je bila, da se je za časa nejasnosti poizgubilo in pozabilo mnogo starih pesmi. Nasproti so se pa morale protestantske razširiti, ker je ljudstvo pri bogoslužju skoraj izključno slovenske pesmi prepevalo. Baš zaradi te razširjenosti je protireformacija posegla po čisto napačnem sredstvu, da je ljudsko petje v cerkvi zatrla. Dosegla bi bila mnogo več, ako bi bila dala ljudstvu, ki je od dayno rado prepevalo, katoliško-dogmatičnih pesmi v nadomestilo. A stari² uzorci so se bili poizgubili, novih pesmi v slovenskem jeziku zlagati pa duhovniki takrat vsled svoje vzgoje niso bili zmožni.

Ali imamo za te navedene trditve razlogov in dokazov?

Poglejmo najpred, kaj pravijo naši reformatorji.

Slovenski protestantje pripominjajo pri celi vrsti pesmi, da so „krščansko popravljene“, ali pa da so narejene po starih. Nekatere so celo neizpremenjene prevzeli.

To je neovržen dokaz, da je imelo ljudstvo pred protestantsko dobo slovenskih pesmi, ki jih je skupno prepevalo. Sila zanimive so Trubarjeve pripomnje k pesmi „Ta dan je vřiga vefelia“ v njegovem l. 1575. izdanem „Catechismu s dveima islagama“. Ondi pravi:

„Inu de bi se tim preprostim le-ta Boshizhna peiffen „Ta dan je vřiga vefelia“, v kateri poyo: „Ta ftuar je fuiga Shtuarnika rodila inu doyla“ inu rauen te ilte ta vera isloshila, koker fmo mi to ilto... islushili.“ Ta pesem je prevod latinskega izvirnika: „Dies est laetitiae“. — Latinska pesem je pa že v 13. veku znana bila ter se je kmalu v nemščino (Der Tag der ist so freudenreich) in nedvomno tudi v slovenščino prevedla.

Trubar pa v tem katekizmu omenja tudi druge slovenske, najbrž narodne, vsekako pa ljudske pesmi, pišoč (str. 217):

„Inu ty nih Fary, kadar shnimi S cryshi hodio, oli v nih Cerqui, ne dopusté tih nashih (= protestantovskih) peiffen is Catehisma polohku inu saftopnu peiti, temuzh lizhkake bañni dopušte tim dezhlom naprei peiti, de vfelei vezh na diuizo Maryo inu na Suetnike klizheio, zheftee inu zhezhe vmisli imaio, koker Boga ali nega Synu Jesusa Cristusa. Sakai oni od spreda inu fa Cryshi veden inu glosnu krizhe: „Kir Maria Boga rody, Alleluia. O Maria! v preproste pleine pouye, Alleluia. O Maria! preproste pleine, makou zueit, Alleluia. O Maria!“ Ti drobci kažejo, da je bila slovenska pesem zložena po latinski: Virgo Deum genuit. Inu kadar blifi te Cerque pridó, taku te ene dezhle vpyo: „Oglañife, Oglañife, s. shent Peter“. Le tim pag te druge dezhle odpoyo: „On se oglañi, On se oglañi, zhe Bug hozhe“. Ti klici so prevod iz nemške pesmi, ki je bila znana že v XI. veku, a se je ohranila samo v drobcih po citatih: „Helf uns s. Peter heiligo“. (Prim. v slovenščini: sveti shent Peter!)

Natu fahne Meshnar Igoniti. — Na Veliki nozhni dan inu potle do Vinkufht poyo: „Maria diuiza, bodi nasha pomozhniza, pruti tuimu Sinkuui.“ To je prosto poslovenjena vsebina antifone „Regina coeli“.

Ali je mogoče jasneje govoriti v dokaz, da je imelo naše ljudstvo pred protestantsko dobo svoje slovenske cerkvene, ljudske pesmi? Da jih je pelo v cerkvi in pri procesijah?

Omenil sem že pred, da je čutilo petja željno ljudstvo živo potrebo po pesmih v svojem jeziku in da je imelo za to tudi vzgleda in podbude pri nemških sosedih, kateri so latinske izvornike prevajali, potem prosto prepesnili in naposled tudi izvirne pesmi delali.

Pri nas je pač največ pesmi manj ali bolj prosto prevedenih, bodisi iz latinščine, bodisi iz nemščine; to bomo potem na vrsti izgledov dokazali. Ko pa je narod sam začel ustrezati svoji potrebi, so nastajale narodne nabožne in tudi cerkvene pesmi.

Prvi povod za tako pesniško delo se je pojavil z vso močjo l. 1261., ko so se začeli bičarski ali flagelantski pohodi. Ljubenski kronist poroča, da so flagelantje tudi na Kranjskem imeli svoje spokorne obhode in popevali spokorne pesmi. Peli pa so, kakor poroča Pulkava „secundum distinctionem linguarum“, torej vsak narod v svojem jeziku. Pesmi samih nimamo, a verodostojnim zgodovinskim pričam moramo verjeti. Bičarji so imeli povsod svoj natančno določen obred, molitve, ceremonije in pesmi so imeli pisane. Leta 1349. so se bičarski obhodi z istimi ceremonijami in molitvami, a s pomnoženimi pesmami ponovili. Tudi iz tega časa ne moremo dokazati nobenega slovenskega ostanka. Domnevamo pa, da še dandanes žive nekateri odlomki v nabožnih narodnih pesmih.

Podbuda iz l. 1261. in njena ponovitev l. 1349. je nedvomno pokazala, da je tudi naš narod zmožen, delati nabožne in cerkvene pesmi v svojem jeziku. Da jih je tudi res delal, to izpričujejo njihovi ostanki, ki so večinoma samo še med narodom ohranjeni. Taki ostanki so:

1. Ta noč je polna veselja (Dies est laetitiae, 13. vek.).
2. Pastirci, poglejte, kaj tam se godi (Adeste nunc puelluli, 14. vek.).
3. Jezusa pozibljiimo. (Resonet in laudibus; — Lasst uns das Kindlein wiegen, 14. vek.).
4. Eno dete je rojeno (Puer natus in Betlehem; — Ein Kind geboren zu Betlehem, 14. vek.).
5. Ta svetla zvezda je izšla (Sidus clarum oritur, 14. vek.).
6. Ena zvezda gori gre (Stella ecce, oritur, 15. vek.).
7. Jezus Kristus je v nebesa šel (Jam Christus astra ascenderit; Christ fuhr gen Himmel, 13. vek.).
8. Jager na lovu šraja (Es wollt ein Jäger jagen, 15. vek.).
9. O moj romar, tukaj bodi (O vos omnes, qui transitis, 15. vek.).
10. Pozdravljen bodi sveti križ (Ave crux benedicta, 14. vek.).
11. Jezus je od smrti vstal (Christ ist erstanden, Surrexit Christus hodie, 13. vek.).
12. Danes prosimo kristjani (Nu bitten wir den h. Geist, 11. vek.).

Med. 30.

13. Ena zvezda na morju (Ave maris stella, 14. vek.)
14. Žalostna je mati stala (Stabat mater dolorosa, 14. vek.)
15. Očeta ino Sina no Duha svetega (Laus et perennis gloria, 15. vek.)
16. Tebi Bog mi hvalo dajemo (Te Deum laudamus, original iz 4. veka.)
17. Ven iz globokosti naših src (De profundis clamavi; Aus der Tiefe ruf' ich zu dir, 15. vek.)
18. Vse kar živi na svetu (Alles, was Odem hat, 15. vek.)
19. Vse stvari, Oče božji (Oculi omnium in te sperant, prevod znabiti že iz 14. veka)
20. Nebeško mest Jeruzalem (Coelestis urbs Jerusalem, prevod iz 15. veka)

o
o
o
No 15 m
50-
o
o
o

Dalo bi se takih ostankov nedvomno še več dognati, ako bi se podvrgle vse zbirke natančnejemu proučevanju in primerjanju.

Umevno je samo ob sebi, da nobena teh pesmi ni ohranjena v svoji prvotni obliki, ampak da so razne dobe, osobito pa protireformacijska, pilile in trebile, stare izraze z novejšimi nadomestovale, posebno pa merilo gladile. Tako se je godilo povsodi, tudi pri Nemcih, kjer moremo pri nekaterih pesmih dokazati kar na desetine raznih preosnov. Tako srečni pri slovenskih pesmih nismo. Znak pa, da so stare, je dejstvo, da žive dandanes le še med narodom in da jih nahajamo pisane in tiskane v starih pesmaricah. Na podlagi teh opazovanj moremo sklepati in trditi, da je bila zaloga cerkvenih pesmi pred reformacijo tolika, da je imelo ljudstvo gradiva za vse slučaje, za vse praznike in za vse imenitnejše godove.

V teh odnošajih se je pojavila na Slovenskem, osobito na Kranjskem, reformacija. Ž njo se začena **četrtá doba** slovenske cerkvene pesmi, trajajoča od l. 1550. do današnjega dne. To dobo značijo tiskane zbirke slovenskih cerkvenih pesmi, knjige, ki so se mogle ohraniti od roda do roda. Iz njih je bilo mogoče pesem vedno ponoviti, ako je zatemnela v spominu in preustrojiti zastarele oblike v besedilu, merilu in v napevu.

Moč katoliške pesmi je bila tolika, da se je niti protestantje niso mogli ogniti. Trubar sam jih je prevzel nekaj v svoje pesmarice in potrdil z opazkami, da so stare slovenske ter med ljudstvom razširjene. Tako pripominja k pesmi (1574):

„Kir hoče Bogu služiti
ta ima ohraniti
Teh deset zapuvidi, itd.

„Te ftare Sapuuidi, nakuliku skufi Truberia popraulene.“¹⁾ Žal, da ne poznamo prvotnega napeva. Ako bi nam bil ta znan, bi mogli tudi določiti, je-li je napev, ki ga prinaša Wittenberška pesmarica z l. 1524. (Achtliederbuch), tudi predreformatorski in je-li morebiti služil tudi slovenskemu besedilu. To je verjetno, a dokazati se ne dá.

¹⁾ Prim. tudi Trubarjev zbornik, (1908) str. 151.

Druga pesem, ki jo omenja Trubar, je božična: „Ta dan je vsiga vesselia“.1) Pripomnja slove: „Solemnis ille cantus ‚dies est laetitiae‘. A quodam ante haec tempora bene translatus, rhythmice utcunque compositus. Ta stara boshizhna pejsen, prau tolmačena, ampak nikar pousod rajmana, v svoji vishi, kakor ta od spreda: Hvalimo mi danas Boga“. Ta pesem je bila v prvi četrtini 15. veka vsepovsod razširjena in se je popevala v latinščini in nemščini, najbrž tudi slovenščini pri nas — samo da je nihče ni zapisal.2)

Tudi velikonočna pesem:

„Jesus ta je od fmerti vftal
od fvoje britke martre“ itd.

je bila od davnih časov pri nas udomačena. Kajti Trubar jo opremija s to-le pripombo: „Vulgaris Slavorum in die resurrectionis Domini cantus, variisque modis seu vocibus canitur. Ta stara velikonočna peissen, v nekuliku mejstih popraulena, na mnogotero visho“.3) V latinskem delu svoje pripombe torej trdi Trubar, da je pesem „ljudska“, v slovenskem pa, da je stara. Pesnitev je bila že v 13. veku razširjena. Ni še dognano, je-li je latinsko besedilo „Christus surrexit“ prvotno, ali nemško „Christ ist erstanden“.4) Čudno bi bilo, ako bi se ta priljubljena pesem ne bila prepevala tudi pri nas v slovenščini.

Udomačenost kaže tudi dejstvo, da je imela ta pesem več variant, od katerih Trubar sam eno določa kot staro.5)

230 -
231.
Binkoštna pesem: „Pridi k nam Bug inu sveti Duh“ ima Trubarjevo pripomnjo: „Vetus Slavorum veni s. Spiritus. Ta stara peissen od svetiga Duha, lih v teisti vishi“. — Trubar misli na napev binkoštni: „Pridi sveti Duh, lubi Bug“, ki jo je stavil na drugo mesto med popevkami o Duhovem.6)

S tem pa nočemo trditi, da je Trubar kot stare označil vse pesmi, ki jih je našel med ljudstvom in jih priredil za svoje pesmarice. Tako n. pr. je najbrže predreformatorskega izvora po svojem slovenskem prevodu tudi Magnifikat „D. Marie hvaleshna peissen na eno drugo visho“.7) Dalje kolednica „Ena peissen k novimu leitu na vse shlaht stanuve“, ki se pričinja: „Daj Bug de nashe petje gre“. Istotako postna: „Kadar je Jesus sa nas trpil“. Nemško besedilo je bilo v 15. veku znano in so je peli povsodi, da celó že zapisavali; n. pr. v dunajskem rokopisu 3027

1) Prim. Trubarjev zbornik (1908), str. 229.

2) Prim. Mantuani, Gesch. der Musik in Wien, I., str. 175, kjer je navedeno tudi zadevno slovstvo.

3) Trubarjev zbornik, str. 232.

4) Prim. Denkmäler d. Tonkunst in Österreich, 15. letnik, 1. del (1908); revizijsko poročilo.

5) Trubarjev zbornik, str. 232, št. 82—85.

6) Istotam, str. 188 in 232.

7) Istotam, str. 228.

(iz 15. veka) imamo napev in besedilo ohranjeno.¹⁾ Kaj čuda, če bi jo bili v slovenščino prevéli ali pa vsaj prepesnili. — Predreformatorska je tudi svatbena pesem „Nu pojmo, dajmo zhast Bogu“;²⁾ Nicejska vera,³⁾ Athanasianska vera,⁴⁾ potem najbrže tudi nekaj himenskih prevodov.

Bolj nepoznani psalmi so pa nedvomno metriški prevodi protestantovskih propovednikov, kateri so se radi opirali na sáme svetopisemske tekste. — Tako se je popevalo nekaj časa na Slovenskem katoliško in protestantsko zaeno, a v slovenskem jeziku. Od tihih početkov reformacijskega gibanja ok. l. 1525. pa do Trubarjeve smrti 1586. je našla nova izpoved in obnovljena pesem svojo pot v marsikatero mesto, v mnogokatere pokrajine: Ljubljana, Loka, Kranj, Kamnik, Rudolfovo, Žužemberk, Ribnica, Metlika, Črnomelj, Cerknica so bili kraji na Kranjskem, v katerih je bilo poleg katolikov tudi mnogo protestantov. Trubar in njegovi pomočniki so pridno delali in izdajali knjige v slovenskem jeziku, v katerih nahajamo tudi pesmi, bodisi z napevi, bodisi brez njih.

Leta 1550. je prišel na svetlo „Catehismus“, v katerem je bila kratka razlaga v podobi pesmi („in gesangweiß“) z melodijami.

Leta 1563. „Ene duhovne peisni“ v dveh delih.

Leta 1567. „Pasion“, pesem, v kateri je vse terpljenje Kristusovo opisano.

Leta 1567. „Ta celi Catehismus“. (I. izdaja).

Leta 1570. „ „ „ (II. izdaja).

Leta 1574. „ „ „ (III. izdaja), 41 pesem, 35 me-

lodij.

Leta 1575. „Tri duhovske peisni“, (jih je 11; 4 z napevi, 7 brez not).

Leta 1579. „Ta prvi psalm shnega trijem islagami“ („gesangweiß“).

Leta 1579. „Ta celi Catehismus“ (IV. izdaja), 62 pesem, brez not.

Leta 1584. „ „ „ (V. izdaja), 79 pesem, 61 melodij.

Leta 1595. „ „ „ (VI. izdaja), 100 pesem, 69 me-

lodij.⁵⁾

Po tem bogatem delu na polju slovenske cerkvene pesmi, ki nam ga je zabeležiti v 16. veku pri protestantih, pa zastane produkcija. Protestantstvo je bilo zatrto, a katoliki se še niso toliko ojačili, da bi bili mogli tekrovati s svojimi verskimi nasprotniki. Nedvomno je bil vzrok temu pojavu tudi napredek umetne, polifone glasbe. Umolknilo je ljudsko petje; stroge, dogmatične propovedi so se množile; pri službi božji je bila dopuščena samo glasba v polifonnem slogu in v latinskem jeziku, v oficialnem jeziku rimske liturgije. Za časa protireformacije so

1) Mantuani, Gesch. d. Musik in Wien, I., str. 178 nsl.

2) Trubarjev zbornik, str. 234.

3) Istotam, str. 235.

4) Istotam.

5) Prim. (Čerin) Trubarjev zbornik, str. 130 nsl.

234.
235.
235.

vide zb
str. 9

C. sh. 7

bili silno občutljivi napram vsemu, kar ni bilo latinsko, t. j. rimsko. To je prav lahko umevno. Če niso peli latinsko, sploh ni bilo petja.

Novo gibanje se začenja še-le v 17. veku, in sicer, kolikor moremo sedaj soditi, boječe in polagoma.

Prvi slučaj, v katerem nam omenjajo nekaj slovenskih pesmi začetkom 17. veka, ne pomeni še gibanja, ampak dokazuje le, da so imeli Slovenci pred reformacijo svoje slovenske pesmi. Leta 1607. je izdal Gregor Alasia da Sommaripa italiansko-slovenski slovar pod naslovom: „Vocabolario Italiano e Schiauo“ v Vidmu na Laškem. V tem slovarju navaja razen besed tudi navadne fraze, pozdrave, Oče naš, Češčena Marijo, vero itd.¹⁾ Med drugim navaja tudi deset božjih zapovedi v stihih. Prva kitica se začinja:

„Kir ochie u nebu priti,
Ta ima ocraniti
Tic desset zapouedi“ itd.

Trubar imenuje ta stihotvor „te stare zapovedi“ — in Sommaripa jih prijavlja iz popolnoma drugega ozemlja, nego iz onega, ki je Trubarju nudilo svoje stare pesmi — in to z istim besedilom.

Dalje navaja božično pesem, ki je Trubar ne omenja:

„Ta fuetla fueifda ta ie zasla
Za ono ftran chiernè gorè;
Ona nam fueti firoco
Sirocò, inu viffocò“ itd.

Za velikonočni praznik omenja staro pesem, ki jo tudi Trubar imenuje „Ta stara velikanočna peissen“, katere prva kitica se pri Sommaripi glasi v začetku:

„Jefus ie od fmerti uftau
Od foie britke martre“ itd.

torej prav tako, kakor jo tudi Trubar navaja.

Za Binkošti pozna Sommaripa popevko, ki se pričinja:

„Pridi k' nam Bug fueti Duc,
Naponi farzá tuic vernic gliudi“ itd.

torej isto pesem, ki jo Trubar imenuje: „Ta stara peissen od svetiga Duha“.

Potem pa utihnejo tiskani neposredni viri za slovensko pesem.

Vendar pa delo na tem polju ni zastalo — vsaj progmatično so delali naprej tudi v krogih protireformatorjev. Žalibog, da dosedaj nismo še dovolj poučeni o tozadavnem literarnem delovanju. En sam slučaj nam je dokazilo, da so za časa protireformacije tudi pri nas mislili na ljudsko petje v slovenskem jeziku. Smoter tega stremljenja je bilo nedvomno dogmatično utrjevanje katoliškega veroizpovedanja, osebno za konvertite. Kar so ljudstvu v propovedi povedali z besedo, to so

¹⁾ Prim. V. Oblak, Doneski k historični slovenski dialektologiji II. v: Letopis Matice Slovenske za l. 1891, str. 66 nsl. (posebno str. 99—102).

hoteli trajno položiti v knjigo in tisk, da je bilo mogoče ljudem vedno ponoviti, kar jim je izginilo iz spomina ali se zbrisalo. Dokaz za to namero je jako važna in doslej neznana beležka v dnevniku ljubljanskega škofa Hrena. Mož si je za l. 1627. nabavil Krakovski koledar in dal vstaviti za vsakim koledarjevem listom nekaj praznih listov za opombe. Na 20. listu se nahaja ta-le vpisek:

„29. April. 1627. Tergesto aduenerunt literae, quibus Illustrissimus ac Reuerendissimus in X^{po} D. D. Carolus Caraffa de Principibus Rocella, Episcopus Auerfanus, S. D. N. Urbani P. P. Octauī, in Aula Caesaris et per S. R. Imperium, cum facultate Legati a latere, Nuntius Apostolicus et a Reuerendissimo Domino Rejnaldo Episcopo Tergestino in Nuntiatura Graecensi delegatus etc. certior de nostro Hymnologio Slauico typis edendo pro communi bono redditus etc. suis commendat verbis opus ipsum et ut propediem fiat, animitus urget Apostolica autoritate. Id quod iam pridem S. Congregatio Cardinalium, in Visitatione Apostolica per ipsum Visitatorem F. Xystum Carcanum Episcopum Germaniciensem piae memoriae in Constitutionibus Visitationis Apostolicae expressit et edixit. — Laus Deo. Fiat id ocyus, ad Maiorem DEI gloriam et B. MARIAE Virginis, ac Coelitum omnium nostrique gregis. emolumentum“.¹⁾

Iz vsebine tega vpiska je sklepati z vso gotovostjo, da je bilo najmanj gradivo za to slovensko pesmarico že zbrano; kajti drugače bi pač ne bilo mogoče zapisati škofu zaupljive besede: „To se bode kar najhitreje izvršilo“. Tudi iz pisma Hrenovega, pisanega 10. aprila 1612 iz Gornjega Grada jezuitu Janezu Čandiku v Gradec, sledi z vso jasnostjo, da je škof Hren sam zbiral gradivo za slovensko pesmarico. Tam govori škof o knjigi evangelijev in listov v slovenskem jeziku ter nadaljuje: „Quem (= libellum evangeliorum), quia ad prelum urget, breui habebit, una cum Hymnologio meo Slavico pro totius ferme anni festiuitatibus in usum Cleri mei Oberburgensis et Ecclesiae ad Novum aedificium, alias Neu Styft (quo plurimi certis B. M. Virginis solemnitatibus undequaque peregrini confenunt), ut habeatur, quod ad populi aedificationem, devotionemque in animis eorum augendam percinant, ex Breviario Romano, s. Patribus, ac Hortulo animae deprompto“ ... (In ker se za to knjigo — [namreč za liste in evangelije] mudí, da pride v tisek, jo bode [Vaša Čast-

¹⁾ V slovenskem prevodu: „29. aprila 1627. Iz Trsta je došlo pismo, v katerem presvetli in prečastiti gospod v Kristu, gospod Karol Caraffa, iz rodovine knezov Rocella, škof Aversanski, našega svetega očeta papeža Urbana VIII. nuncij na cesarskem dvoru in v svetem rimskem cesarstvu z oblastjo pobočnega poslanika (legata a latere), prečastitega gospoda Reinalda, škofa tržaškega odposlanec v graški nuncijaturi itd. izvedevši o naši nameri, da mislimo dati tiskati slovensko pesmarico v javni blagor, to delo od svoje strani z apostolskim pooblastilom priporoča in iskreno priganja, da naj se takoj izvrši. In isto je že preje, povodom apostolske vizitacije izrazil in izjavil sveti zbor kardinalov po vizitatorju samem, F. Kristu Karkano, škofu cezarejskem blagega spomina v določilih apostolske vizitacije. — Čast Bogu. — To se bo kar najbrže izvršilo na čast Bogu in blaženi Mariji Devici ter vsem nebeščanom in pa na korist naši čredi“.

nost] kmalu dobila in obenem tudi mojo slovensko pesmarico, skoraj za vse praznike v letu, prirejeno v porabo moje duhovščine v Gornjem Gradu in pri Novi Štiffi, kamor ob gotovih praznikih blažene Device Marije od vseh strani romarji prihajajo, da bodo kaj imeli, kar bodo v podbudo ljudstva in v povišanje pobožnosti svojega srca mogli prepevati. Zajemal sem iz rimskega brevirja, sv. očetov in iz „Dušnega vertca“.) Važno je, da imenuje Hren¹⁾ liste in evangelije „suum libellum“, to je njegovo, Čandikovo knjigo, dočim pesmarico naziva „meum hymnologium slavicum“, to je svojo slovensko pesmarico. Prva podbuda je torej bila božja pot, za katero je hotel preskrbeti pesmarico s primernimi pesmimi. In to je hotel pospešiti. V navedenem, Čandiku poslanem pismu obeta škof, da bo pridno pregledaval, da se ogne pomot in napak.

Značilno je mesto, v katerem se dotika vzrokov, zakaj da knjige že niso na svetlo prišle. „Imel sem že zdavna Kanizijev katekizem s temi evangeliji, listi in s pesmarico pri roki“ — pravi škof — „in sem jih želel izdati tiskane na dušno korist naše domovine. A po krivdi in brezbriznosti duhovnikov, prepisujočih njim poverjene dele, se je vse razvleklo in do sedaj ni moglo zagledati belega dné“. — Dalje pravi, da bo poslal evangelije najprej, in med tiskanjem mu bo sledila pesmarica. To so bile Hrenove namere l. 1612. Nastopno leto 1613 je prineslo slovenski prevod evangelijev. A sedem let pozneje ni še niti slovenskega katekizma, niti pesmarice. V Hrenovem dnevniku navedeni vizitator F. Sikst Carcanus zahteva v 22. odstavku vizitacijskega dekreta: „Curet quam primum excudi sacros hymnos, Catechismum et alios libellos spirituales in linguam Schlaunonicam a se translatos“. (Skrbi naj — škof — da bodo čimpreje natisnjene svete pesmi, katekizem in druge duhovne knjige, ki jih je sam prevel v slovenščino).²⁾ In pri tem prevajanju je Hren preko vsakega dvoma mislil tudi kulturno-narodno, in to je nekaj posebnega. On je izvajal posledice iz dobe, katero je sam preosnoval in skoraj zaključil: uvidel je na podlagi zgodovinske empirije, da je protestantizem mnogo uspehov imel zató, ker je vpošteval ljudski jezik. Protestantizem je bil strt, a potreba domače govornice je ostala, osobito pri konvertitih; a ne samo potreba posameznih slojev, ampak zahteva kulture. V pred omenjenem pismu, pisanem p. Čandiku, pravi: „adnitar, ut pro maiori gloria Dei et honore patriae linguae augendo, amborum votis primo quoque tempore fiat satis“. (Potrudil se bom, da bo po želji naju obeh povišanju slave božje in pomnožitvi časti naše materinščine čimprej zadoščeno).

Od pisma, ki skoraj podrobno razvija literarne načrte Hrenove, pa do izdaje evangelijev je poteklo eno leto; od tedaj pa do vizitacije po F. Sikstu Carcanu je prešlo nadaljnih sedem let. Takrat je vizitacijske

¹⁾ Na to je opozoril že naš marljivi raziskovalec V. Steska v „Izvestjih muz. društva“, 1902, str. 9. — Iz tam priobčenega pisma so posneti tudi podatki, ki jih ni v dnevniku.

²⁾ Prim. Steska, Janez Čandik, v „Izvestjih muz. društva za Kranjsko“, 1902, str. 10.

konstitucije sestavil Hren sam in jih dal Carcanu potrditi.¹⁾ V tej konstituciji je opomin, da kmalu izdá pesmarico in druge duhovne knjige. Daljnih sedem let pozneje opominja nuncij Caraffa ponovno, da naj se pesmarica na svetlo da. A tudi tedaj je ni bilo. Vzroka za to zadržavanje žal ni mogoče dognati in zadevo pojasniti do dna. Hren napram Čandiku omenja germanizme, dalje ponekod slab pravopis, ki ne ugaja „kranjščini“ in njenim narečjem. Te napake pa je treba po sodbi O. Mallyja odstraniti.

Važno pri tem je, da se ozira Hren na kranjska narečja, dasi malo preje dozdevno misli samo na gornjegraško okrožje. To bo pač tako tolmačiti, da bi tukaj najprej rabil pesmarico za preprosto ljudstvo, ki je takrat najbrže v tem oziru še na slabšem bilo, nego ono na Kranjskem.

Domnevati je, da so dobili oo. jezuitje rokopis v pregled in morebiti tudi preosnovno, a so ga naposled dali na stran. Kajti v Hrenovem dnevniku je napisala poznejša roka, ki je škofove vpiske v marsičem s pripombami pojasnila, kratko opazko: „fuit cancellatum a Patribus Societatis“ (je bila črtana od očetov družbe [Jezusove]). Zakaj? Tega dotičnik ni povedal. Morebiti so tudi ta pesmaričen rokopis poslali v Rim, kjer je morebiti ostal in je mogoče še danes v tamošnjem generalatnem arhivu shranjen.

Iz vsega tega je posneti, da je protireformacijska doba sestavljala slovensko, ljudsko pesmarico z namenom, da jo rabijo široki sloji in da ljudstvo skupno iz nje popeva. Nerazjasneno je pa, kateri odnošaji da so preprečili udejstvitev te namere.

Po l. 1627. ni nam dosedaj znana nobena taka literarna epizoda več, kakor je bila ravnokar opisana Hrenova z njegovo pesmarico.

Še-le l. 1675. se pojavi prvi boječi poizkus, vplivati s slovensko pesmijo na narodovo srce.

Tedaj je prišla na svetlo asketična knjižica neznanega pisatelja: „Spokorjenje ene imenitne greshnize“. Na koncu je dodana daljša pesem — žal brez napeva, — dasi je namenjena za popevanje. To je bil poizkus ki pa gotovo ni imel mnogo posnemalcev; delo spet zastane. Vendar je pripomniti, da so od sedaj naprej skoraj vse pesmarice — z neznatnimi izjemami katoliške. Neoporečno je, da so katoliški nabiranci zajemali često iz protestantskih zbirk, ker jim je bil ta vir najbližji; to so tem lažje storili, ker so bile zanje porabne pesni itak iz katoliškega zaklada predreformacijske dobe. To so po pravici smatrali za svojo lastnino. Ni se nam čuditi, da največkrat niso navajali svojih tiskanih virov, iz katerih so bili pesmi zajeli. Smatrali so pa samo take pesmi iz predreformacijskega zaklada za porabne, katere so bile vzete iz vulgatinih sveto-pisemskih tekstov ali pa z neoporečno katoliškim znakom merjene pesmi v slovenskem jeziku. Protestantskih tvorb z dogmatičnim ozadjem ne

¹⁾ Steska, J. Čandik, n. o. m., str. 9, 10.

nahajamo nikjer v katoliških zbirkah. To je pomniti napram vednim ponavljanjem, češ ta in ta katoliški nabiratelj je prevzel iz protestantske knjige to in to pesem, ne da bi bil navedel vir.

Zbiranje pesmi in izdajanje pesmaric za cerkev začenjajo duhovniki. Ko je bila izvedena protireformacija, ko se je katoličanstvo dogmatično spet utrdilo, ko se ni bilo več boriti zoper verska načela lutrovstva in ni bilo treba jeziti njihovega napredka, tedaj je bilo pa treba ljudstvo spodbujati in bodriti k katoliški popolnosti, in to v njegovem narodnem jeziku. Duhovniki, prihajajoči iz domačije, izmed preprostega ljudstva so razumevali težnje, pojmovanje in srce svojega naroda.

Novi tok na tem polju otvarja novomeški kanonik Matija Castelez s knjižico: „Bratovske buquize S. Roshenkranza . . .“ I. izdaja v Gradzu, 1678. — II. izdaja u Lublani, 1682. Tu nahajamo 6 napevov (Magnifikat, Stabat mater, dve rožnivenški pesmi, eno Marijino in pa „Modus juvandi agonizantes“). — Razen tega ima še teh-le 10 pesmi brez napevov: Te Deum laudamus; — Passion iz vseh štirih evangelistov; — Psalm 14 „O gospud Bug v svetim nebi“; — Ps. 30 „Na te sem o Bug zaupal“; — Ps. 50: „Bug bodi meni milostliu“; — Ps. 90 „Kir na tem svejti prebiva“; — „Poslušajte krščeniki“ ena tolažliva peissen; — „O Jezu Crist le h tebi“; — „O Jezus jest kličem h tebi“; — „Kader pride posledni čas“. — (Simonič, str. 196.)

Drugi pionir je Ahac Steržinar, ki je izdal l. 1729: „Catholish kershanskiga vuka peissme“ itd. Ta zbirka obsega razen molitev in litanij tudi 30 pesmi, 11 izmed njih ima napeve. *Zupnik v Garrijam. gradu vide Jarden 1058.*

Isti Steržinar je izdal l. 1730. „Peiffem od teh velikih odpustkov svete krisheve poti“. (Simonič, Slov. bibliogr., str. 493.)

L. 1733. zaključi zbirko starih cerkvenih in domačih pesmi neki Anton Wider, „parvista“. — Te so brez napevov. Med njimi mnogo zelo starih. Ta zbirka je od vseh pesmaric popolnoma neodvisna, in najbrže ni imela neposredno praktičnega pomena. (Marn, Jezičnik, I., 22, str. 9. — (Simonič, Slovenska bibliografija, str. 380.)

Leta 1748. je uredil za praktične smotre Primož Lavrenčič svoje: „Millionske Catholish karshanske Pejfsme. V' lejtto 1748 vkopsloshene, pogmerane inu na fvitlobo dane [kusi eniga paterja Millionarius Segnerjanskiga is Tovarshstva Jesusoviga“: v Celouci, 1752. — Ta zbirka ima 27 pesmi, 14 od njih z napevi. (Simonič, Slovenska bibliografija, str. 259.)

Leta 1754. so dobili ogrski Slovenci molitveno knjižico, sestavljeno od Števana Küzmiča: „Vöre krsztianszke krátki návuk cziszte rejcsi bóze . . . molitev inu pejszem . . . Nazáj gori poczimprani . . .“ (brez napevov). (Simonič, Slovenska bibliografija, str. 252.)

Neimenovan pisatelj je sestavil „Andohtlive peisme na úse taille s. mashe, u vishi: „Freut euch ihr lieben Seelen“ in jih je izdal v Gradcu, 1756. (brez napeva). (Simonič, Slovenska bibliografija, str. 376.)

V istem letu ali pa kmalu potem je neimenovanec po vzorcu Lavrenčičevem izdal: „Millionske pefme inu molitve“ (najbrž v Gradcu

natisnene, 1756. ali malo pozneje (brez napeva). (Simonič, Slovenska bibliografija, str. 377.)

Posebne važnosti so obsežne izdaje slovenskih cerkvenih pesmi po Filipu Jakobu Repežu, organistu v Ložu.

Prva njegova zbirka je prišla na svetlo pod naslovom: „Romarske bukvice“. Narpred je en majhen vuk . . . . potem je tudi 12 pesmi . . . . V Ljubljani, 1757. (brez napevov. II. izdaja Videm, 1775.). (Simonič, str. 438.)

Leta 1764. je izdal: „Nebeshku Blagu, katiru se Idei tem andohtlivim Romarjem na Krishni gori vnkei tala . . . . Narsadei so tudi 3 Peifmi perloshene . . . . V Ljubljani. (Simonič, str. 437 nsl.)

Potem je sledilo „Romarsku drugu blagu“. Tu je 24 pesmi . . . . V Ljubljani, Eger, 1770. — (Simonič, str. 438.)

Na to: „Romarsku blagu“. Tu je 25 sv. pesmi . . . . V Ljubljani, ok. 1774. (Simonič, str. 438.)

Končno: „Romarsku drugu blagu“. Tu je: 25 s. pesmi . . . . V Vidmu, 1775. (Simonič, str. 439.)

Napevov ni zraven. A opombe in navodila, kako je te pesmi prepevati, svedočijo, da je glasba pravo cerkveno smer izgubila. „Na visho, koker en minuet“; „na visho koker ena od nove mashe, katera je na en hiter minuet narjena“; — „na visho koker en star lashki marsh“; — „na visho koker ta gmajn teh salublenih pesem“. — Menim, da tu ni treba nobenih pojasnil! (Prim. tudi Čerin, Trubarjev zbornik, str. 141.)

Tega položaja ni veliko zboljšala zbirka Maksa Redeskinija: „Osem inu shestdeset sveteh pesm, katire so na proshnje, inu poshelejne vezh brumneh dush skerbnu skup sbrane, pobulshane, inu pogmirane . . . na sivitlobo dane. V Lublani, Eger. 1775. (225 + VI). (Simonič, str. 378.)

Leto pozneje so prišli napevi, posebej na svetlo, tiskani z Breitkopfovimi tipi v okroglih glaskah na Dunaju, 1776. pri pl. Trattnerju. (50 str.) II. izdaja: 1795. (245 + VI). — III. izdaja: 1800. (241 + VI).

Potrebam ogrskih Slovencev je skušal odpomoči Miklos Küzmič z izdajo: „Kniga peszmena i molitvena“, ki je prišla na dan bržčas l. 1780. (brez napevov). (Simonič, str. 252.)

Iz nemščine je prevel Leopold Volkmer „Pesme k tem opravili te fвете mefhe“, ki so bile natisnjene v Gradcu l. 1783. (brez napevov). (Simonič, str. 378.)

Gledé na besedilo vpliva nemščina v tem času Marija-Terezijanske in Jožefove dóbe prav močno! Za Volkmerjevim prevodom so se tiskale v Gradcu „Peisme k sveti meshi inu pred predigo“ od neimenovanega izdajatelja, l. 1784. (brez napevov). (Simonič, str. 379.)

Istotako prinašajo zbirke Franca Pavliča mnogo prevodov iz nemščine, a tudi izvirne slovenske. Izdal je (brez napevov): Zerkvene pesmi, litanie inu Molitve per Boshji slushbi — (prevedene od Japlna). V Lublani 1784. II. izdaja 1788. III. izdaja 1804. Hvale pesme, kadire per veliki peiti meshi pojajo . . . U Zelly, 1804. Pesem od krishnega pota ok. 1810. Pesem pri velki meshi (slovenska!) V Gradzi, 1818. (Simonič, str. 381, 620.)

✓ Gašper Rupnik je spet nazaj posegel po katehetskimi pesmih in l. 1784. na svetlo dal: „Peitne od kershanskiga vuka po vrsti tega katehizma... (Lublani, Kleinmayer). (Simonič, str. 448.)

✓ Za bogoslužno opremo je poskrbel O. Gutsmann s knjižico „Meshnu petje“, tiskano v Celovcu, 1784. (Simonič, str. 140, 382.)

Temu vzgledu je sledil neimenovanec in izdal „Pesm k' sveti mashi inu fhengu za farmane te mestne fare s. Jakob.“ (pred l. 1788.)

Knjiga je bila ljudskemu petju namenjena. (Simonič, str. 374.)

Na postavi dvornih ukazov, še izza časa Marije Terezije se sedaj hitro množé pevske knjižice, ki so imele namen, gojiti ljudsko petje. Večidel pa niso bile več na podlagi izvornih slovenskih pesmi, ampak so se opirale rade na nemške. Taki pesmarici sta nastopni:

Mefhnu petje, litanije inu molitve, brezimno, 1788. (Simonič, str. 382.)

Volkmer Leop., Der Messgesang. Mefhna pesem. V Grazi, 1789. (Simonič, str. 571.)

Za ogrske Slovence je izdal l. 1796. Števan Šijarto: „Mertveczne peszmi, stere szo sztarih piszm vkup pobrane, pobougsane ino na haszek szlovenszkoga národa zdaj oprvicz na szvetloszt dane. Szomboteli, 1796. — (Simonič, str. 377.)

Neimenovanec je izdal istega leta „Molitve inu hvale pesmi...“ v Celju, 1796. (Simonič, str. 618.)

Po latinskih originalih je prirejal slovenske pesmi Valentin Stanič. 1797 je zložil a pozneje natisniti dal: „Vezherna pesem tega fantizha“; 1807: Pesm per predomislovanju Jezusoviga terpljenja; 1813: Sacris solemniis ali cerkovna pejssem od švetiga Rehniga Telesa; 1816: Stabat mater, ali cerkovna pejssem od shalostne matere Boshje. Leta 1826 je dal natisniti v Vidmu: „Molitve in premishlovanja per objiskovanju shtirih k' sadoblenju odpustka švetiga leta odlozhenih zerkva, s' prestavkam 41 zerkovnih ino drugih pesem. In leta 1838: „Drugi Perstavik ftarih ino novih zerkvenih ino drugih pesem...“ (Simonič, str. 489 nsl.)

✓ Juri Japel je l. 1800 svojim „Listom in evangelijem“ dodal tudi: „Te naprej pissane pesmi te zerkve“. (Simonič, str. 276.)

L. 1818 je prineslo „Pesem pri velki meshi“ od neznanega pesnika. (Simonič, str. 374.)

Dve leti pozneje je dal na svetlo Jur Verdinek svoj molitvenik: Ene prou lepe molitvine bukvice, imenovane Vsakdajni Kruh, v katerih se najdejo... Tudi vse sorte zirkovne pejsme... V Zelli, 1820. (Simonič, str. 554). Od sedaj naprej se množé molitveniki s pesmimi. Malone vsako leto prinese kako novo knjigo na tem polju. Omenim naj le bolj važne.

Leta 1823. so dobili — to je izjema — protestanski Slovenci na Ogrskem novo pesmarico: Krszcsanszke nóve peszmene knige, szpravlene evangyeliscáoszkim gmainam szkuzi Mihala Barla. V Soproni, 1823. (Simonič, str. 213.)

Za katolike je izdal l. 1826. Peter Dainko: „Sto cirkvenih ino drygih pobožnih pesmi. V Gradcu, 1826“. Potem: „Sveti križni pot“, ki ima tudi pesmi z notami. Natisnjen v Gradcu, 1829.

Tudi njegov molitvenik: „Božja služba keršanske mladosti“ ima nekaj cerkvenih pesmi. Natisnjen je bil v Gradcu, 1830. (Simonič, str. 78 nsl.)

Povodom svetega leta je zložil Luka Dolinar „Pešem od fvetiga leta 1826“. (Natisnjena je bila v Ljubljani. — Simonič, str. 87.)

Leta 1827. je stopil prvokrat kot izdajatelj, pesnik in glasbenik Blaž Potočnik na plan s knjigo: „Svete pesmi za vse velike praznike in godove med letam ... V Ljubljani, 1827,“ — II. natis: 1. bukvice, 1837. — 2. bukvice, 1843. — III. natis: 1845. — IV. natis: 1874. Potočnik je torej ostal v čislih, dokler je imel starejši okus zaslombo. 1847.

Podrejenega pomena so Vido Rižnarjevi „Nabirki za mlade kristjane“ l. 1828. in Žiga Juvančičevo „Premishlvanje ino molitev eniga kristjana“, dasi je to zadnje doživelo 3 izdaje (1828, 1838, 1844.) (Simonič, str. 331, 191.)

Pač pa so Luka Dolinarjeve „Pesme v nedele zeliga leta“ dosegle precejšno priljubljenost med ljudstvom (I. natis 1829, II. natis 1862). (Simonič, str. 88.)

Marko Glaserjev „Dushni vishar“ (1838) je zato pomenljiv, ker so njegove cerkvene pesmi še posebej na svitlo prišle. I. natis 1838; II. natis 1840. — (Simonič, str. 124.)

Leto 1839. je prineslo izpopolnitev slovenskega pesenskega zaklada v zbirki „Pesme od farnih pomožnikov ali patronov v Ljubljanski škofiji“ od Luka Dolinarja. (Simonič, str. 87.)

Poleg Blaža Potočnika in Luke Dolinarja nastopa Gregor Rihar kot glasbeni plastik slovenskih cerkvenih pesmi, mož, ki je skorej 50 let vladal slovenski napev, že s silo svoje produktivnosti. Njegova z namenitejša dela so ta-le:

1. Vishe za druge bukvice svetih pesem. 1844.
2. Vishe za prve bukvice svetih pesem. 1845.
3. Vishe za svete pesmi (Potočnikove). 1847.
4. Napevi Slave Mariji (Potočnikove). 1850.
5. Venec 4 glasnih slovenskih pesem. 1853.
6. Štiriglasni napevi od Matere Božje. 1854.
7. Štiriglasni napevi svetih pesem. 1855.
8. Napevi svetih pesem od sv. obhajila. 1859.
9. Štiriglasni napevi svetih pesem. 1864.
10. Napevi svetih pesem od Matere Božje. 1864.
11. Maše. (4 glasno). 1865.
12. Riharjevi napevi (zapuščina). 1865.
13. Napevi svetih pesem od Matere Božje. 1866.
14. Velika maša. 1868.
15. Napevi svetih pesem od Matere Božje in svetega obhajila. 1869.

Lepa in hvaležna bi bila naloga, zasledovati Riharjevo delo temeljito in primerjati posamezne izdaje, da se določi, koliko je v njih samoraslega in pristnega glede na invencijo, koliko je ljudskega, koliko se ponavlja, koliko je predelanega in uglajenega.

V eni vrsti ž njim deluje Matija Majar. Njegova „Cerkvena pesmarica, ali svete pesmi, ki jih pojo ilirski Slovenci na Štajerskim, Kranjskim, Koroškim, Goriškim in Benatskim“, izdana v Celovcu l. 1846. z napevi, je silno važen pojav. Že ideja sama je velepomembna, da je hotel zbrati cerkvene pesmi vseh ilirskih Slovencev. — Žal, da so napevi vsekrog modernizirani in s takim spremljanjem opremljeni, da jih ni mogoče rabiti, niti praktično, niti znanstveno.

Druga prikazen je spet Leopold Cvek kot skladatelj: muzikant, čegar individualnost je utopljena v duhu Riharjevega časa. Večja, za njegovo osebo pomembnejša dela so: „Svete pesmi“. V Ljubljani, 1851. — „Šestdeset pesem z napevi za cerkev, šolo in kratek čas“. V Celovcu, 1854. — „12 cerkvenih pesem“. V Ljubljani, 1872. „Pet božičnih pesem“. V Ljubljani, 1878. — (Simonič, str. 67.)

Zboljšanje jezika pomenijo Janeza Volčiča pesmi, ki so doživele kot „Svete pesmi“ štiri izdaje (1851, 1857, 1862, 1874).

A dobra besedila niso veliko pomogla, dokler so jih ovijali z neprimernimi, poskočnimi napevi. To se je sicer boljšalo, a počasi. Glasbeniki niso dohitevali pesnikov. Med zadnjimi, ki so ohromeli na potu za pesniki, sta bila Gašper in Kamilo Mašek, glasbenika, ki sta imela ob sebi dobre ideje, ki so pa morale utoniti v tedajšnjih odnošajih.

Gašper Mašek je uglasboval vse povprek: valčke, opere, operete in cerkvene popeve. Komponiral je osem maš, vkolikor vemo; med njimi dve (ena v C, druga v D) po tedajšnjih pojmi v resnem slogu; dalje dve „pastoralni“ (v G in v A), tri maše za umrle (Requiem v D, v G in v A) in eno slovensko „Veliki Bog nas reve glej“. Razen tega več menjajočih se tekstov pri sv. maši, Tantum ergo (3) in drugega več. Vse te skladbe so nastale pred l. 1854. Kajti tega leta jih je ponujal na prodaj.

Kamilo Mašek je za nas potomce zato posebno zanimiv, ker je imel pred očmi načrt za nekako reformo cerkvene glasbe, ker je moral čutiti, da ni v cerkvi vse v redu gledé na sveto glasbo. Začel je izdajati mesečnik „Cäcilia“ — v nemškem jeziku, sevé. Kaj da je nameraval, to nam pové obširni naslov: „Monatshefte für Landorganisten, Schullehrer und Beförderer der Tonkunst auf dem Lande. Herausgegeben mit besonderer Berücksichtigung derjenigen Landpfarren, in welchen die slovenische Sprache die herrschende ist“. Izhajala je pa ta „Cecilija“ samo 2 leti: od avgusta 1857, pa do junija (?) 1859. Prvi zvezek ima 16, drugi samo 6 sešitkov. — Isti mož je tudi izdal l. 1859. metodično pesmarico „Deutsch-slovenische Kinder-Gesangschule für Normal- und Trivialschulen“ in je uglasbil mnogo pesmi za Fleišmanovo „Slovensko Grlico“. Bil je torej na tem, da najde pot iz goščave v idealno prostost. A predno se mu je posrečilo postaviti na boljša tla, vzela ga je smrt.

Med pospešitelji slovenske cerkvene pesmi ne smemo pozabiti tudi Andreja Praprotnika, ki je sicer milo zdihujoče in sentimentalne pesmice koval, a je bil veren in je vendar s tem vzdrževal načelnost slovenske besede.

Drugi sotrudniki so bili: Lovrenc Herg, nabiratelj in izdajatelj svetih pesmi. Njegov „Venec pobožnih molitev in opravil“, kateremu je bil priložen „Venec cerkvenih pesem“ obsegajoč 130 popevov, je doživel sedem izdaj (1859, 1867, 1873 (?), 1882, 1886, 1889, 1898.)

Dalje: Luka Jeran, pesnik in prirejevalec, Andrej Vavken, glasbenik prehodne dobe, vkoreninjen v Majarstvu in Riharstvu.

Končno so našli tudi cerkveni glasbeniki predor na pravo stezo skozi goščo zastarelih pojmov. Leopold Belar in Anton Nedvéd sta prva stopila na boljšo pot in sta delala gaz. Odločneje je stopal Fran Gerbič s svojimi „Cerkvenimi pesmimi“ (1868), „Liro Sionsko“ (1866), „Sveto mašo z blagoslovom“ (1868), Tremi napevi sv. božičnih pesmij in Velikonočnimi pesmimi.

Tu je stopil na plan Anton Foerster. Najprej je pometel stolni kor in z neverjetno energijo izvajal konsekvence iz svojega nameščenja. Imel je mnogo zopernih ur, a je vstrajal in šel svojo pot, v prvi vrsti boreč se za liturgično spodobnost cerkvene glasbe. Močna opora mu je bil knez in škof dr. Pogačar, blagega spomina, s čigar pomočjo se je ustanovilo v Ljubljani „Cecilijino društvo“ l. 1877, in katerega prvi zavetnik je bil. Sedaj Foerster ni bil več sam. Dobil je ojačenja iz vrst duhovnikov in laikov. Aljaž, Anton Dolinar, Gnjezda, P. Angelik Hribar, Kokošar, Lavtižar, Mékinec, Sajè, P. Hugolin Sattner, Jos. Smrekar, Janez Tavčar, Trepal, Belar, Burgarell, Fajgelj, Nedvéd, Razinger in še mnogo drugih mož je bilo, ki so se zavzeli za izboljšanje cerkvene glasbe. Tudi sedaj je šlo še trdo. A Foerster je bil zajedno tudi učitelj glasbe na srednjih šolah v Ljubljani in si je odgojil marsikaterega pevca in poznejšega glasbenika, še več pa ljudi, ki so imeli okus za boljšo glasbo. Kot učitelj v duhovskem semenišču je dobil počasi za reformo porabnega naraščaja med mladimi duhovniki; in iz orglarske šole, ki jo je ustanovilo Cecilijino društvo, so začeli pohajati na deželo organisti, vzgojeni v duhu reforme, „Cerkveni Glasbenik“ se je uspešno boril in čistil, tako, da je latinsko petje očistil liturgičnih in estetičnih peg, a slovenščini odkazal v cerkvi ono častno mesto, katero ji gre in ki ga ima danes.

Izmed mlajše generacije moramo omeniti v prvi vrsti sotrudnike-skladatelje okoli „Cerkvenega Glasbenika“, ki je prinesel nešteto množico slovenskih pesmi, to pa takih, da jih je moč peti v cerkvi v slavo božjo in v podbudo vernikom. Nekateri izmed njih iščejo samostojnih potov, drugi pišejo bolj konservativno, vsi pa liturgično korektno in umetniško pravilno po obliki. Ako imenujemo imena: Bernik, Bervar, Carli, Ferjančič, Hladnik, Kimovec, Laharnar, Leban, Mihelčič, Ocvirk, Pogačnik, Pavčič, Premrl, Spindler, Vodopivec, Vurnik in Zupin, smo našli one sobojevnike za cecilijansko idejo, ki so največ prispevali za „Cerkveni Glasbenik“,

torej tudi za cerkveno glasbo na Kranjskem. A tudi onim, ki jih nismo posebej imenovali, nočemo kratiti njihovih zaslug in ne podcenjevati njihovega pomena osobito za slovensko pesem. Vsi so pomagali, da smo se osvobodili iz absolutne odvisnosti od drugih narodov. V tej odvisnosti smo zabredli na neprava pota in v nedostojni hopsasa in dideldumdaj; v isti odvisnosti smo rili v enostransko reformo, ki je bila včasih bolj razdiralna, nego pozitivno stvarjajoča. Po svojih možeh smo našli za slovensko pesem srednjo in pravo pot, po kateri upamo dospeti na višek umerjenih, resnih in izpodbudnih napevov, do primernih harmonij. Imamo besedil starih in novih, imamo dovolj napevov zgodovinskih in modernih, a navzlic temu nimamo ljudskega petja, nimamo krone narodne, slovenske glasbe!

In naše ljudstvo je zavzeto za petje in za glasbo. V ljudskih pesmih imamo skrit še nedvignen zaklad zgodovinskega pesnikovanja in skladanja; te ostanke je ljudstvo do danes zvesto čuvalo, a ne vemo, koliko časa da ga še bo. In baš te narodne ali boljše ljudske pesmi so nam neovržen dokaz, da smo imeli v prošlih časih razvito ljudsko, torej tudi narodno petje. Potrudimo se malo, in prelistajmo samo površno dosedaj natisnjene „Slovenske narodne pesmi“, ki jih je uredil prof. dr. K. Štrekelj. Koliko je tu še starega blaga! Dejstvo, da marsikatera novejša pesem izpod peresa znanega pesnika s starimi soglaša, to ne dokazuje nič drugega, nego da je staro blagó dalo novemu tvoritelju podbudo. Naj navedem nekatere teh starih pesem in, kjer je to mogoče bilo določiti, tudi vzorec, po katerem so prikrojene ali prevedene. Pripomniti je, da popolnoma natančnih prevodov ni najti, ki bi se hlapčevsko držali izvirnika; a vrsta idej, misli in fraz nam kaže, odkodi so izšle.

Ta noč je polna veselja (Štrekelj, 4794) = *Die s est laetitiae* (13. vek).
Der Tag der ist so freudenreich. Ker je pa božična noč značilni čas Kristusovega rojstva po tradiciji in legendi, jo je ljudska pesem postavila v besedilo.

Jezusa poziblimo. (Štrekelj, 4801) = *Lasst uns das Kindlein wiegen.* (15. vek).

Pastirci pogledjte, kaj tam se godi. (Štrekelj, 4815). Izvirnik?

Eno dete je rojeno. (Štrekelj, 4850) = *Puer nobis nascitur.* (15. vek).

Ta svetla zvezda ta je vzešla. (Štrekelj, 4946). Zapisal jo je že 1607 Sommaripa. (Prim. zgoraj, str. 54.)

Ena zvezda gori gre. (Štrekelj, 4970—4972.)

Jezus Kristus je v nebesa šel, Aleluja. (Štrekelj, 6505.)

Ta sveti kruh noj rešnja kri. (Štrekelj, 6507.)

Mašnik povzdigne beli kruh. (Štrekelj, 6510.) Misel po:

Docti sacris institutis   Consecramus hostiam.

Panem, vinum in salutis   (= Lauda Sion).

Iz celega srca jaz ljubim te. (Štrekelj, 6511) = *O Iesu, ego amo te.*

Marija, lahko noč. (Štrekelj, 6564) = Nos cum prole pia, benedicat Virgo Maria!

Dol rosite nam nebesa. (Štrekelj, Dodatek) = Rorate coeli desuper.

Jager na lovu šraja. (Štrekelj, Dodatek) = Es wollt ein Jäger jagen.

Marija bod' češčena, — danica juterna. (Ibid.) = Maria sei gegrüßet, — du lichter Morgenstern!

Eno dete je narojeno. (Ibid.) Puer natus in Betlehem.

Od starega leta vzamimo slovó. (Ibid.)

To staro leto je — zdaj minilo za vse. (Ibid.) Das alte Jahr vergangen ist.

Zbudi se, Jeruzalem. (Ibid.) Exsurge Jerusalem.

O moj romar, tukaj bodi. (Ibid.) O vos omnes, qui transitis.

Pozdravljen sveti križ. (Ibid.) O crux ave, benedicta.

Jezus je od smrti vstal
od svoje bridke martre,
zato se veselimo. (Ibid.)

Christ ist erstanden
von der Marter alle.
des solln wir alle froh sein. (13. vek).

Jezus je od smrti vstal
od svoje bridke martre,

Christ ist erstanden
von der Marter alle,

Da bi ne biu od smrti stal... (Ibid.) Und wär er nicht erstanden... (13. vek).

K časti Mariji zapojmo še:

Kraljica nebeška veseli se. Alleluja. (Ibid.) Regina coeli laetare.

Veseli se o kraljica, mati nebeška. (Ibid.) Regina coeli laetare.

Danes prosimo kristjani. (Ibid.) Nu bitten wir den h. Geist. (11. vek).

Jezik poj skrivnost častito. (Ibid.) Pange lingua, gloriosi.

Nizko se zdaj perklonimo,   Tantum ergo sacramentum
Klečejoči počastimo. (Ibid.)   Veneremur cernui.

Ni lepšega imena — ni slajšega spomina. (Ibid.) Nil canitur suavius,
auditur nil iucundius.

Veseli se zemlja, nebo. (Ibid.) Laetentur coeli et exsultet terra.

Ena zvezda na morju. (Ibid.) Ave maris stella.

Kako lepa si ti, o Marija. (Ibid.) Quam pulchra es.

Polna si lepote, madeža   Tota pulchra es Maria
kni na tebi. (Ibid.)   et macula non est in te.

Veselo pesem, jezik moj. (Ibid.) Omni die dic Mariae.

Žalostna je mati stala. (Ibid.) Stabat mater dolorosa.

Prelepa lilija cveti. (Ibid.) Coeleste lilium miri candoris.

Dnes, Jožef presveti. (Ibid.) Te Joseph, celebrent.

Nebeško mest Jerusalem. (Ibid.) Coelestis urbs Jerusalem.

Očeta ino Sina no Duha svetega. (Ibid.) Laus et perennis gloria.

O žalost, o žalost, kam je odšlo veselje. (Ibid.) O Traurigkeit, o Herzeleid.

Tebi Bog, mi hvalo dajemo. (Ibid.) Te Deum laudamus.

Vse, kar živi na svetu, Alles was Odem hat,
Vse mora Boga častiti. (Ibid.) Lobe den Herrn!

Živo verjem, trdno upam. (Ibid.) Herr, ich glaube, Herr ich hoffe.

Ven iz globočine naših src De profundis clamavi ad te, Domine.
O Bog vpijemo k tebi. (Ibid.) (Aus der Tiefe ruf ich zu Dir).

Vse stvari, oče božji, v te upajo. (Ibid.) Oculi omnium in te sperant,
Domine.

Ti-le primeri so le mala izbira iz zakladov narodnih in ljudskih pesmi v Štrekljevi zbirki. Koliko da je tega gradiva še med ljudstvom, je lahko iz tega posneti, da ima Štrekelj samo v „Dodatku“, kjer se bavi s cerkveno in nabožno pesmijo, 1147 pesnitev.

Imamo torej lepo zalogo svojega blaga, kulturnih in narodnih elementov, bogastva iz duše slovenskega ljudstva. V teh pesmih imamo zgodovinski dokaz, da smo imeli tudi Slovenci petje v svojem narodnem jeziku; kajti velika množica teh pesem je predreformatorska. Kaj pa nam pomaga ta zaklad, ako nam leži mrtev in neporabljen? Kulturno bomo postopali tedaj, ako se ne bomo spominjali samo svoje zgodovine, ampak, ako bomo tudi sedaj živeli s kulturnim napredkom in stremili po popolnosti. Kako naj postopamo?

Na glasbenem polju imamo dve panogi. Gojiti nam je za javno in slovesno bogoslužje glasbo z latinskim besedilom. To je potrebno, ker Cerkev tako zahteva.

Druga panoga glasbe pa je naša narodna cerkvena glasba, to so slovenske cerkvene pesmi. Ali pa to smemo? Ali gre to kar tako brez pomislekov?

Druga škofijska sinoda se je izrekla za gojitev ljudskega petja. Zadevno mesto slove:

„Summopere disideratur, ut etiam cantus in lingua vernacula, qui in missa non cantata, ad litanias, ad aliasque devotiones populares permissus est, populum magis pervadat illeque simul cum choro cantare possit; initium sumatur a iuventute utriusque sexus, quam dirigens chori statutis diebus in cantu exerceat“. (Synodus dioec. Labacensis II., str. 64). To je v prevodu: „Kar najbolj je želeli, da tudi petje v narodnem jeziku, ki je pri tihih mašah, pri litanijah in pri drugih ljudskih pobožnostih dovoljeno, ljudstvo bolj prešine, da more ono s korom vred prepevati. Začenja naj se z mladino obojega spola, ki naj jo pevovodja vadi v cerkvi ob določenih dnevih“.

Voditelji korov bi vsaj načelno lahko sklenili poprijeti se tega, od II. sinode priporočenega dela, in to v prid stvari sami, na korist in za večji sijaj navadnega bogoslužja, sebi pa v olajšavo in narodu ter narodnosti v prid.

1. V prid stvari sami. Pesniki in glasbeniki bodo dobili nove podbude. Naravno je, da bo prišlo do plemenitega tekmovanja, kdo bo poljudneje, jasneje, bolj jedernato in estetično lepše z besedo in z glasbo

izrazil, kar mu preveva dušo. S takim delom bi se dvignili dve kulturni sili naenkrat: poezija in glasba. To bi veljalo za tvoreče faktorje, t. j. umetnike. A tudi proizvajajoči pevci in bistvo službe božje bi s tem pridobilo. Preprosto ljudstvo bi se naučilo popevati dobre pesmi in bi dobilo zamorjeno veselje do tega zopet nazaj. — Služba božja bi se dvignila, postala bi večja privlačna sila in izpolnjevala svojo vzvišeno nalogo tudi s kulturne strani. Dvignil bi se pa tudi nivô pobožnosti. Kajti kedar ljudstvo poje, nima časa za razmišljenost in brezmiselnost.

2. Navadna tiha maša bi postala za ljudstvo po njegovem lastnem petju slovesna. To bi povzročilo, da bi ljudstvo hodilo bolj po svojem srčnem nagibu v cerkev. Kjer pa srce govori in svetuje, tam postane tudi stroga zapoved laskava beseda.

3. Pevovodju in organistu bi ljudsko petje službo zelo olajšalo. Kateri pevovodja na deželi ni še tega izkusil, da se je trudil po več let s pevci in pevkami, a ko je fant dorasel, ga vzamó med vojake, deklice se omoži — in važnega dela, bistvenega glasu na kóru ni več. To je včasih naravnost katastrofa za cerkvene kore kje v oddaljenih krajih, osobito v hribih. So pa tudi notranje zmede, ki večkrat onemogočijo petje na kóru. Kaka gizdava deklica n. pr. si domišlja, da mora „naprej“ peti, ali da ji pristuje kak solo. Ako se pevovodja iz dobrih razlogov ne more na to ozirati, je razžalitev v polni meri gotóva — in v nedeljo je tiha maša. Ako bi pa ljudstvo sploh znalo peti, tedaj bi ne bilo takih slučajev. Brigali bi se v cerkvi, ali poje ta ali oni, ta ali druga! Ljudstvo bi pelo, kakor bi se na kóru ne bi bilo nič pripetilo. Tako je tudi po drugih kulturnih deželah: skoraj povsodi poje ljudstvo samo, govori, prosi, časti in hvali Boga v pesmi sámó, neposredno, brez pevskih poslancev na kóru.

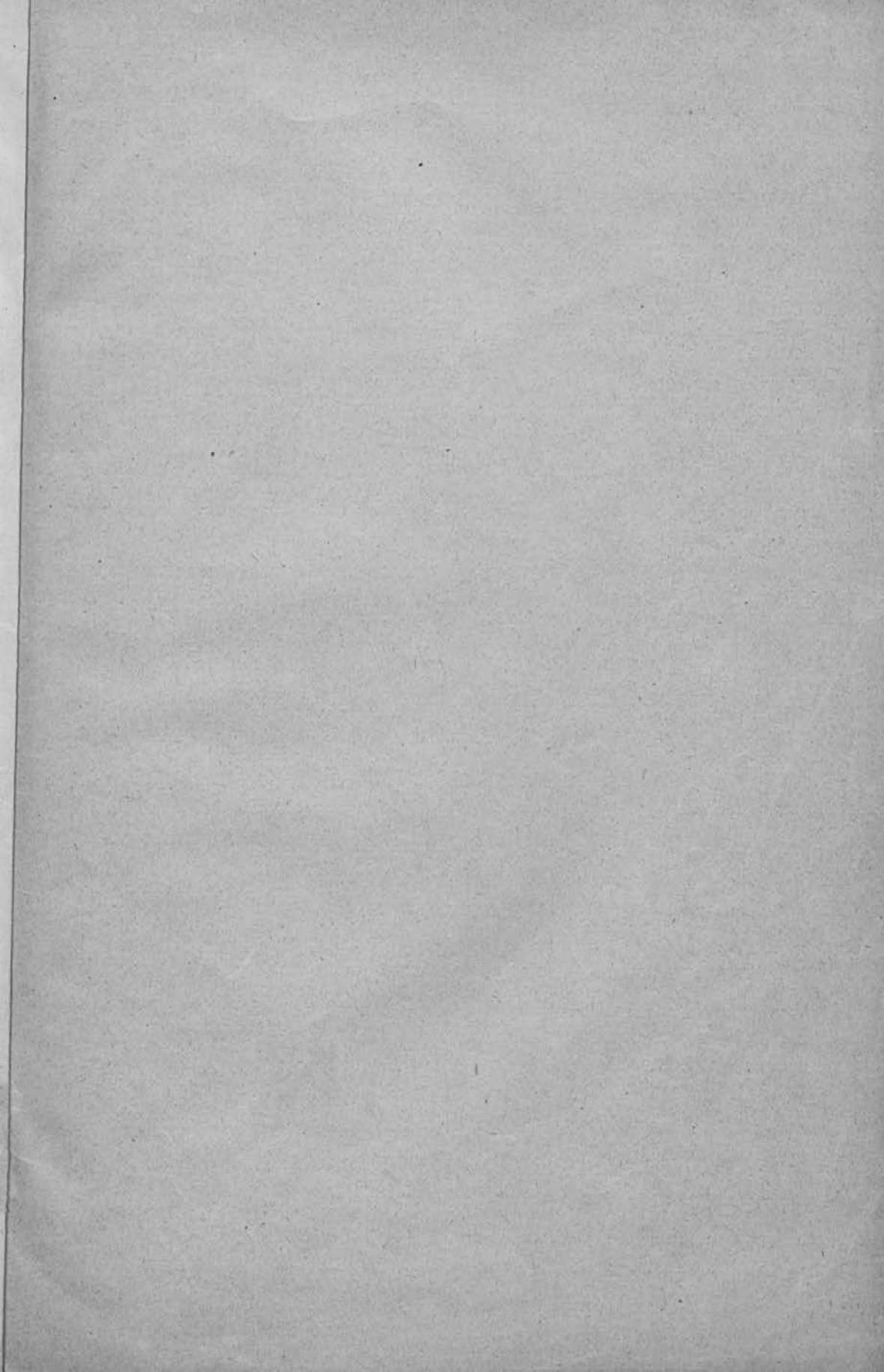
4. A tudi narodu in narodnosti bi bilo ljudsko petje v prid. Kdo ne vidi, da se pojavlja v našem času stremljenje po narodnih cerkvah; žal, da zvečine ne iz verskih nagibov. Z uvedbo ljudskega petja v narodnem jeziku bi bilo tisto nervozno in pravzaprav nesmiselno beganje med katoliškimi Slovenci zelo omejeno in ošibljeno. Obenem pa bi se gojila v cerkvi tista mirna in plemenita narodnost, ki toliko doseže in nikogar ne žali. Poglejte Nemce! Napredek njihove narodnosti v vseh slojih, med katoliki in protestanti sloni ob tem, da se v cerkvi narodno poje — izvzemši velike maše v katoliškem bogoslužju. Zakaj bi tudi pri nas ne bilo spet tako, kakor je bilo davno pred reformacijo in za časa, ko je ta vladala?

In kdo naj začne, nego tisti, katerim so te besede namenjene v prvi vrsti: pevovodje, ki so prvi poklicani, da prepevajo in da uče druge peti?

Seve, na en mah ne bo šlo. Z otroci začeti, kakor priporoča II. škofijska sinoda. Otroci bodo peli, že zató, ker se jim to more naročiti in ukazati. Tem se bo kmalu pridružilo nekaj odraslih, ki bodo potegnili ostale za seboj. Doživel sem nekje prav zanimiv slučaj. Organist neke župne cerkve, kjer vse ljudstvo poje od pamtiveka pri službi božji, je

hotel uvesti postno pesem, ki je bila tam nepoznana. Naučil jo je otroke v šoli in prvo postno nedeljo so jo zapeli — otroci sami s spremljevanjem orgel. Drugo nedeljo so pele z otroci nekatere ženske in *en* moški (bas). Sredipostno nedeljo pa jo je pela vsa cerkev. To je naravno in pravilno, in zato bi se vpeljava ljudskega petja tudi pri nas približno tako odigravala. In recimo, da na odrasle ni staviti upanja, ker se bodo gotovo dobili elementi, ki jih bodo zasmehovali in s tem odstrašili, potem osredotočimo vse nade na mlado generacijo. Ko sedanji rod izmrje, nastopi nov, in ta bo imel ljudsko petje. Ako se pojavijo zapreke, ne obupati! Ne umakniti se jim, ampak vse poskusiti, da jih nadvladamo, to je znak vnetega in prepričanega organista in pevovodje. Ako se ne bomo strašili zaprek, bodo naši potomci vse drugače in ložje poročali o našem slovenskem cerkvenem petju in o naši glasbeni kulturi, nego je to nam mogoče v naših dneh. Na delo torej!

Narodna in univerzitetna
knjižnica

© NUK

00000445169

